

ANNA TÜSKÉS

(MACARİSTAN, BUDAPEŞTE)

*Kelemen Mikes'in Görsel Sanatlardaki Tasviri**

Kelemen Mikes'in portresini düşündüğümüzde, ilk olarak, Kolozsvár'daki¹ Güzel Sanatlar Müzesi'nin deposunda saklanan, herkesçe tanınan yağlı boya tablosu gözümüzde canlanmaktadır. Mikes ikonografisinin şaşırtıcı zenginliğine rağmen, grafik, resim, madalya, kare ve heykelleri kapsayan bir çok eser, günümüzde bile, halk tarafından tanınmamaktadır. Bunun en önemli sebebi olarak çeşitli yazılı eserlerde– özellikle edebî ve edebiyat tarihi ile ilgili yayınlarda – neredeyse her zaman aynı sanat eserlerine yer verilmesini belirtebiliriz. Ayrıca bugüne kadar, tek bir deneme dışında, Mikes portreleri toplanıp değerlendirilmemiştir. Mikes'in ölümünün 250. yıldönümünü andığımız bu yılda, 19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar süren Mikes kültürünün görsel sanatlardaki izlerinin değerlendirilmesi özel bir önem taşımaktadır. Macaristan, Erdel, Karpat Ukrayna ile Tekirdağ'da bulunan anma yerlerinin yanı sıra Mikes'in ismini taşıyan Battonya ve Sepsiszentgyörgy'deki² okullar, Mikes'in uyandırdığı saygının en önemli merkezleri konumundadır.

Kolozsvár'daki resim dışında inceleyeceğimiz diğer eserler, tarihi kaynak niteliği taşıyamalarına karşın, böylece elde edilecek izlenimlerin incelenmesi, sözü geçen eserler arasındaki ilişki ve bağlantı sisteminin tanımlanması ve sanat tesiri ile algılama tarihi açısından önem teşkil etmektedir. Son 150 yıl içinde Mikes hakkında hazırlanan eserlerin birçoğu yüksek sanatsal değer taşıırken, daha düşük kaliteli eserler de yazarın kültüne ve anısının yaşatılmasına katkı sağlamaktadır. *Türkiye Mektupları*'ndan tanınan manevî portre ile çeşitli türlerdeki sanat eserlerinde sürekli değişmekte olan tasvir geleneği birbirini bütünleştirmektedir. Mikes'i tasvir eden eserleri 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın ilk on yılına kadar uzanan başlangıç döneminden sonra sanat türlerine ve tarihlerine göre sırayla tanıtacağım.

Mikes tasvirlerinin tanıtımına ilişkin ilk deneyim Dániel Veress tarafından *Kovácsna Megyei Tükör* dergisinin 1974. yılı 1233. ile 1245. sayılarında yayınlanan *Mikes'in maddi*

* Araştırmalarım sırasında yardımları olan András Beján, Csilla Cs. Benedek, Emese Egyed, László Kertész, András Kovács, Bayan Mihály Molnár, Jenő Murádin, Gabriella Nyerges, János Orbán, Lilla Sándor ve Gábor Tokai'ya teşekkürü borç bilirim.

¹ Kolozsvár, bugün Romanya'da Cluj-Napoca.

² Sepsiszentgyörgy, bugün Romanya'da Sfântu Gheorghe.

yüzü başlıklı yazısında yer almıştır. Bunun ardından Veress Kriterion Yayınevi’nce 1976 yılında neşredilen *Mikes ve ana vatan* adlı makale kitabında yer alan *Edebiyat ve görsel sanatlarda Mikes* başlıklı makalesinde konuya dair bazı düşüncelerini aktarmıştır. Veress bu makalesinde Mikes’i tasvir eden toplam beş eserden söz etmiştir. Araştırmalarım sırasında son 150 yıl içinde Mikes hakkında hazırlanan grafik, resim ve heykel eserleri sayısının elli-den fazla olduğunu tespit ettim.

1. KOLOZSVÁR PORTRESİ

Bilinen en eski Mikes tasvirinde Mikes’in portresi oval biçimde yer almaktadır (1. resim).³ Yüz ifadesi şematik olan, ince bıyıklı genç yüzünü, omuzlarına dökülen kestane rengi kıvrırcık saçları çevrelemektedir. Mikes’in kuşandığı zırhun altında gömleğinin mavi yaka ve omuz süslemeleri görülebilmektedir. Sağ omuzun üstünden geçirilen mavi omuz kurdesi, ortasında rozet şeklinde değerli taşlarla süslenmiş tokalı kemer ve hançer görülmektedir. Oval çerçeve altında: „Kont Kelemen Mikes, Prens Ferentz Rákotzi’nin Paji” yazısı okunabilmektedir. İstván Szilágyi ile Lajos Abafi’nin araştırmalarına göre anılan portre önceden Ecsed Kalesi’nde bulunmuş olup Kont Károly Bethlen’e aitti. Adı geçen portre II. Ferenc Rákóczi’nin dönemine ait olduğu iddiasıyla,⁴ 1881 yılında Kont Bethlen tarafından Erdel Müzesi Derneği’ne bağışlanmıştır. Bu tablo 1945 yılına kadar Kolozsvár’daki Üniversite Kütüphanesi’nin oturma salonunda bulunuyordu. 1945 yılında tarihçi-arşivci Lajos Kelemen Erdel Müzesi Derneği’nin Üniversite Kütüphanesi salonlarında bulunan yaklaşık elli tane tablosunun listesini hazırlarken, Mikes portresinin üç çeyrek boyutlu çeşidinin Baron Károly Huszár’ın mirasçılarında,⁵ Abafája’da⁶ bulunup Károly Huszár’ın ve Kelemen Mikes’in ortak anaları Éva Torma’nın olduğunu ileri sürmüştü. Lajos Kelemen’in iddiasına göre Abafája’da gördüğü ve bu arada yok olan tablo bugün bilinen Mikes tablosuna göre daha büyük ve sanatsaldı. Lajos Kelemen, Erdel Müzesi Derneği’nin tablo koleksiyonundaki portrenin, yukarıda anılan tablonun büst portre şeklindeki kopyası olduğunu zannetmiştir. Kolozsvár’daki tablo 1950’den sonra Rumen Akademisi’nin Kolozsvár Şubesi’ne aktarılıp, oradan Kolozsvár’daki Tarih Müzesi’ne ve ardından Güzel Sanatlar Müzesi’nin 1958–1960 yılları arasında kurulan koleksiyonuna geçmiştir. Halen Müze’nin deposunda yer alan tablo 1910’lu yıllardan beri halka açık bir şekilde sergilenmemiştir.

Edebiyat tarihi kaynakları, örneğin Lajos Hopp ile Dániel Veress, tablonun 1708–1710 yılları arasında Prens Ferenc Rákóczi’nin maiyetindeki bir ressam tarafından hazırlandığını

³ 89×65 cm. Kolozsvár, Güzel Sanatlar Müzesi, fondul doc. nr. 14.

⁴ SZILÁGYI İstván, *Mikes Kelemen arczképe*. In Vasárnapi Újság, 1879, 27. sz. 1–3.; İstván Szilágyi’nin Károly Szabó’ya yazdığı mektup, Máramaros-Sziget, 18 Kasım 1877; ABAFI Lajos, *Mikes Kelemennek egy ismeretlen műve*. In Figyelő, 1881. X. 321–333.

⁵ KELEMEN Lajos, *Az Erdélyi Nemzeti Múzeum képei leírásának előmunkálatai*. Kolozsvár Üniversite Kütüphanesi El Yazmaları Arşivi, Ms. 3996.

⁶ Abafája bugünkü Romanya’da Apalina adını taşıyor

öne sürmektedir.⁷ Aynı zamanda tablonun sanat tarihçileri tarafından bugüne dek ayrıntılı olarak hiç incelenmediğine de dikkat çekmişlerdir. Müze'nin portre koleksiyonunda 1974 yılında yapılan envanter çalışmaları sırasında, András Kovács madalyon çerçevesinin bir önceki portre üzerine sonradan çizilip lak ile kaplandığı kanaatine varmıştır.⁸ Ayrıca yüzeyin astarlanmasının el ile yapılmadığı anlaşılan tablonun 1840–1850 yıllarından sonra hazırlandığı tespit edilmiştir. Kovács tarafından tuval üzerinde ne imza, ne tarih ne de başka bir yazı bulunmuştur. Bütün bu bilgiler ışığında, Kolozsvár'daki Güzel Sanatlar Müzesi'nde bulunan portrenin 18. yüzyılın başında yapılan bir tablonun 19. yüzyılın üçüncü çeyreğinde hazırlanmış kopyası olduğunu söyleyebiliriz.

Oval çerçevede biraz yana doğru çevrilen başı gösteren ve altında yazı bulunan yarım boy portre 18. yüzyılda oldukça yaygın bir resim tipi idi. Bunun bir örneğini Macar Milli Müzesi Tarihi Resimler Galerisinde bulunan Kont Ferenc Darvas'ın portresi teşkil etmektedir (2. resim).⁹ Kuşandığı zırh ile sağ omuzundan beline doğru uzanan kuşak 18. yüzyıla ait birçok portrede görülebilir. Örneğin Prens İstván Bocskai'nin yağlı boya tablosunda da bu motifler dikkat çekmektedir (3. resim).¹⁰

Resim tipi, şekil ve giysi bakımından Kolozsvár'daki Mikes portresine en çok Miklós Bercsényi'nin Macar Milli Müzesi Tarihi Resimler Galerisinde bulunan resmi benzemektedir. Bu tabloda Bercsényi'nin madalyon çerçeve içindeki duruşu, kuşanılan zırh, omuz kuşağı, kemer ve sapı aynı şekilde işlenmiş olan hançer Mikes'in resmini anımsatmaktadır (4. resim).¹¹ Tablonun altında aynı tip harflerle: „Temetvényli Kont Miklos Bertsényi Ung İli Ebedi İşpanı” yazısı okunabilmektedir. Gizella Wilhelmb-Cenner Bercsényi portresinin 18. yüzyılın başında kimliği bilinmeyen ve yurtdışında da eğitim görmüş bir Macar ressamı tarafından hazırlandığını ileri sürmüştür.¹² Ona göre resimdeki yeni duruşun yanı sıra zırh ile omuz kurdelesinin tasviri, gösterişli Fransız geç barok portre sanatının etkisini yansıtmaktadır.

II. Ferenc Rákóczi özgürlük savaşı sırasında, saraydaki tanıtım ve propagandanın birçok yöntemini öğrenerek kullanıyordu. Kendisinin ve savaştaki başarılarının hatırasını bakır gravür biçiminde işlettirerek, Daniel Warou'ya hatıra madalyaları yaptırmış, David Richter ile Ádám Mányoki'ye ise portre tabloları yaptırmıştır.¹³ Prensın maiyetinde Ádám

⁷ MİKES Kelemen *összes művei I. Törökországi levelek és misszilis levelek*. Yayına Haz.: HOPP Lajos. Budapest, 1966, 4–5. sayfa arasındaki tabela; VERESS Dániel, *Mikes földi arca I*. In Megyei Tükör 7. évf. 1974. ápr. 14. 1233. sz. 4–5; VERESS Dániel, *Mikes és a szülőföld: tanulmányok*. Bukarest, Kriterion, 1976, 138–139; VERESS Dániel, *Így élt Mikes Kelemen*. Budapest, Móra, 1978, 4.

⁸ András Kovács'ın 8 ve 11 Mayıs 2009 tarihli mektupları.

⁹ 31×23,3 cm. Macar Milli Müzesi, Tarihi Resimler Galerisi, 1682.

¹⁰ 62×47 cm. Macar Milli Müzesi, Tarihi Resimler Galerisi, 161. A *Történelmi Képcsarnok mütárgyainak leíró lajstroma*. Budapest, 1907, 26; Az *Országos Szépművészeti Múzeum állagai IV*. Budapest, 1915, 6; A *Magyar Történelmi Képcsarnok katalógusa*. Budapest, 1922, p. 11, 45. sz.

¹¹ 112×82 cm. Macar Milli Müzesi, Tarihi Resimler Galerisi, 53. THALY Kálmán, *A székesi gróf Bercsényi család. 1470–1835. III*. Budapest, 1892, 197; A *Történelmi Képcsarnok mütárgyainak* (7. not) 71; A *Magyar Nemzeti Múzeum Képtárának festményei és grafikai állaga*. Budapest, 1909, 563; Rákóczi-emlékkiállítás. Macar Tarihi Müzesi. Budapest, 1935, 10, 12. sz.; GEREVICH Tibor – GENTHON István, *A magyar történelem képeskönyve*. Budapest, 1935, 166.

¹² CENNERNÉ WILHELMB Gizella, *Magyarország történetének képeskönyve*. Budapest, 1962, 184.

¹³ GALAVICS Géza, *A Rákóczi-szabadságharc és az egykorú képzőművészet*. In *Rákóczi-tanulmányok*. Yayına Haz. KÖPECZI Béla, HOPP Lajos, R. VÁRKONYI Ágnes. Budapest, 1980, 465–510; BUZÁSI Enikő, *II. Rákóczi Ferenc*

Mányoki'nin yanı sıra birçok ressam çalışıyordu. Kaynaklarda Eger'li Mihály Mindszenty'nin ismine ve 1706 yılında Prens Rákóczi ona on forint ödediği bilgisine rastlanır.¹⁴ 1707 yılında Rákóczi'nin hizmetine giren ve Soylu Gençler Cemaatine üye olan 16 yaşındaki yetim Kelemen Mikes kendi portresini sipariş edebilecek durumda değildi.¹⁵ Aynı zamanda Miklós Bercsényi'nin tanıdığı birçok sanatçı vardı.¹⁶ Resim tipi, şekil ve giysilerin benzerliği her iki tablonun aslının Prens'in maiyetinde yaşayan diğer kişilerin portreleriyle birlikte bir portre serisi kapsamında II. Ferenc Rákóczi'nin isteği üzerine bir saray ressamı tarafından hazırlandığı tezini desteklemektedir. Gerçek tabloların yapılış tarihi, şu an bilinmemekle birlikte, büyük olasılıkla 1707–1711 yılları arasında hazırlandığını söylemek mümkündür.

2. KOLOZSVÁR PORTRESİNİN ETKİSİNİ TAŞIYAN İLLÜSTRASYONLAR

Kolozsvár'daki yağlı boya resimin – diğer tasvir geleneği olmadığı için – Kelemen Mikes'in ikonografisine çok büyük etkisi olmuştur. İlk kez İstván Szilágyi'nin portre üzerinde duran *Kelemen Mikes'in portresi* adlı yazısının yanında *Vasárnapi Újság* gazetesinin 1879. yılı 27. sayısında Ferenc Haske ile Zsigmond Pollák'ın Mikes portresi örnek alınarak hazırladıkları ahşap gravür resmi yer almaktadır (5. resim).¹⁷ 1905 yılında Lampel R. Yayınevi tarafından Elemér Császár'ın önsöz ve notlarıyla Usta Yazarlar Resimli Kütüphanesi dizisi kapsamında yayınlanan *Kelemen Mikes: Türkiye Mektupları*'nın dış ve iç kapak sayfalarında yer alan illüstrasyonlar tablodaki kompozisyonun biraz değişik çeşidini teşkil etmektedir. İç kapak sayfasındaki resim Cs. monogramını kullanan bir sanatçı tarafından hazırlanmıştır (6. resim).¹⁸ Hem dış hem iç kapak sayfasındaki portreler adı geçen tabloyu örnek almaktadır. Fakat oval çerçeve ve yazı görülmemektedir. Ayrıca iç kapak sayfasında kemer ve hançer yerine stilize edilmiş bir kılıç resmedilmiştir. Aynı şekilde Franklin Derneği tarafından 1906 yılında yayınlanan ve Béla Erődi'nin yayına hazırlayıp önsöz yazdığı *Kelemen Mikes: Türkiye Mektupları*'nın ikinci ve üçüncü sayfası arasında bulunan tabeladaki resim de anılan tabloyu kopyalamıştır. Bu resim Franklin Derneği'nin diğer yayınları için de illüstrasyon yapan ve

mint mecénás. In *Művészettörténeti Értesítő*, 37. évf. 1988, 162–185; Buzási Enikő, *Mányoki Ádám (1673–1757)*. Budapest, 2003, 50–58; Basics Beatrix, *Hivatalos képmás – uralkodó portré. A Rákóczi ikonográfia egy ábrázolás-típusáról*. In *II. Rákóczi Ferenc, az állandó férfi*. Yayına Haz. TAMÁS Edit. Sárospatak, 2008, 133–138.

¹⁴ *Archivum Rákócziánium I*. Budapest, 1878, 114; *Történelmi Tár*. Budapest, 1882, 564; KAMPIS Antal, *II. Rákóczi Ferenc arcképeiről*. In *Rákóczi emlékkönyv*. Yayına Haz. LUKINICH Imre. Budapest, 1937, II, 73; GARAS Klára, *Magyarországi festészet a XVII. században*. Budapest, 1953, 90–91; GALAVICS, *A Rákóczi-szabadságharc* (10. not) 501.

¹⁵ Rákóczi ile Kelemen Mikes arasındaki ilişki hakkında bkz.: HOPP Lajos, *Rákóczi és Mikes a törökországi emigráció előtt*. In *Rákóczi-tanulmányok*. Yayına Haz. KÖPECZI Béla, HOPP Lajos, R. VÁRKONYI Ágnes. Budapest, 1980, 415–443.

¹⁶ GARAS, *Magyarországi festészet* (11. not) 29, 61, 82, 99, 111, 117, 129, 147 (1701. dipnot).

¹⁷ SZILÁGYI İstván, *Mikes Kelemen arcképe*. In *Vasárnapi Újság*, 26. évf. 1879. júlus 6., 27. sz. 1–3. Gazeteden kesilmiş resimler: Macar Milli Müzesi, Tarihi Resimler Galerisi 58.1762, 58.1763; Tekirdağ, Rákóczi Müzesi.

¹⁸ MİKES Kelemen *törökországi levelei*. Yayına hazırlayan: Császár Elemér. Budapest, Lampel R. Könyvkereskedés, 1905, iç kapak.

anlamı henüz çözülmemiş R. H. N. monogramını kullanan sanatçı tarafından hazırlanmıştır (7. resim).¹⁹ Bu portre Mikes tablosunu örnek almaktadır. Fakat çerçeve altında „Clemens Mikes” yazısı yer almaktadır. Her üç gravür ve baskıyı hazırlayan sanatçı Kolozsvár’daki Mikes portresinin şemasını uygulayarak yeni bir kompozisyon yaratmak niyetinde olmamıştır.

Rezső Gálos’un 1954 yılında yayınlanmış olan *Kelemen Mikes* adlı eserini süsleyen Mikes resmi Gyula Szalay tarafından hazırlanmıştır (8. resim).²⁰ Kitabın ikinci ve üçüncü sayfası arasındaki tabelada görünen portre aslında Kolozsvár’daki tabloyu örnek almaktadır. József Szauder’in 1 Ekim 1961 tarihinde Népszabadság gazetesinde yayınlanmış *Kelemen Mikes’in ölümünün 200. üncü yıldönümü* adlı yazısı için Zoltán Rozsnyai’nin yaptığı illüstrasyon da Mikes tasvirlerine hiçbir yenilik getirmemiştir (9. resim).²¹

3. Ö. FÜLÖP BECK’İN MADALYALARI VE DİĞER MİKES PLAKETLERİ

Ö. Fülöp Beck’in masada oturan kılıçlı ve kürk başlıklı Mikes’i profilden gösteren 1907’de hazırladığı madalyalar, 1879 yılında, yayınlanışından beri çok tanınmış hale gelen Mikes portresi geleneğine bir farklılık getirmiştir.²² Beck tarafından Mikes figürü iki madalya ve iki çini mürekkebi çiziminde de şekillendirilmiştir. Hepsi Mikes’i ufak değişikliklerle aynı şekilde göstermektedir: yazar mum ışığında eserinin üzerine eğilerek elinde kaz tüyü kalem ile yazı yazmaktadır. Birinci madalyada Mikes yüzünü sol avucuna yerleştirerek ayağını uzatarak önündeki yazıya bakmaktadır. Bu madalyanın yazısı: „Bu eserimi Kelemen Mikes’in hatırasına ithaf ediyorum” (10. resim).²³ İkinci madalyada Mikes ayaklarını oturduğu sandalyenin altına çeker, başını işinden kaldırıp uzaklara bakmaktadır. Bu eserde ise „Kelemen Mikes’in anısına” yazısına yer verilmiştir (11. resim).²⁴ Birinci madalya hem

¹⁹ MİKES Kelemen *törökországi levelei*. Yayına hazırlayan: ERŐDI Béla. Budapest, Franklin-Társulat, 1906. 2–3. sayfa arasındaki tabela.

²⁰ 11,5×11 cm. GÁLOS Rezső, *Mikes Kelemen*. Budapest, Művelt Nép, 1954. 2–3. sayfa arasındaki tabela; BÉKÉS István, Hazádnak rendületlenül. A magyar nép aranykönyve. Budapest, Művelt Nép, 1955. 73.

²¹ 6×5 cm. SZAUDER József, *Mikes Kelemen halálának 200. évfordulóján*. In Népszabadság, 1 Ekim 1961, 8.

²² Lajos HUSZÁR – Béla v. PROCOPIUS, *Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn*. Budapest, 1932, 859; GOMBOSI György, *Beck Ö. Fülöp*. Budapest, 1938, 1. kép; HEITHER László, *Beck Ö. Fülöp*. Budapest, Corvina, 1969, 11–12, 7. kép; *Beck Ö. Fülöp (1873–1945) emlékkiállítás*. Macar Milli Galerisi, Budapest, 1970, 28, 74. tétel; VERESS, *Mikes földi arca II*. (4. not) 7.; VERESS, *Mikes és a szülőföld* (4. not) 141; KONTHA Sándor, *Beck Ö. Fülöp*. Budapest, Corvina, 1980, [24]; LYKA Károly, *Szobrászatunk a századfordulón*. Budapest, 1983, 88; L. KOVÁSZNAI Viktória, *Modern magyar éremművészet I. 1896–1975 a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményéből*. Budapest, 1993, 32, 14. sz.; ILLÉS Sándor, *Az induló Nyugat és a szecesszió*. In Irodalomtörténet, 1998, 398–412; PROHÁSZKA László, *Érmek igézete. Beck Ö. Fülöp és a Nyugat*. In Magyar művészeti fórum. 3. 2000. 1. 17–19; HAVAS Bálint, *Plakett*. In Beszélő, 2001, 3. sz. 5–6.

²³ Nüshalar: 1. bronz: Macar Milli Galerisi, Madalya Bölümü, 56.39-P (Pompéry Elemér); 56.873-P. (Bayan Miklós Jenő’den satın alınmıştır); 2. bronz: Petőfi Edebiyat Müzesi, Sanat Bölümü, Itsz.: 57.229.1., 90.96.1. (1992’de bir sergi sırasında kaybolmuştur.); 3. bronz: Macar Milli Müzesi, Madalya Bölümü, 43/967; 4. gümüş: Macar Milli Müzesi, Madalya Bölümü, É. N. 27.A/1912.3.

²⁴ İkinci çeşit madalyadan benim bildiğim bir nüsha: kurşun dökümü, 6,1 cm çapında, Macar Milli Müzesi, Madalya Bölümü, 14/951.

22 cm hem de 6 cm çapında hazırlanmıştır. Bunların bronz, gümüş ve dökme kurşun çeşitleri Macar Milli Galerisi, Petőfi Edebiyat Müzesi ile Macar Milli Müzesi'nde bulunmaktadır. 22 cm çapında olan madalya çeşidi Madalya Severler Birliği'nin 1908 yılı üye maaşı olarak verilmiştir.²⁵ Beck bu Mikes madalyası ile 1909'da Venedik'te düzenlenmiş olan VIII. uluslararası sanat sergisine de katılmıştır.²⁶

İkinci Mikes madalyası *Nyugat* adlı edebiyat dergisi editörlerinin isteği üzerine hazırlanmıştır. Beck kaleme aldığı hatıralarının onyedinci bölümünde Mikes madalyası hakkında: „Bir de anlatmak istediğim diğer plaket birçok kişi tarafından bugüne dek yaptığım en iyi eserlerden biri olduğu düşünülen Kelemen Mikes plakettir. 1907 yılında bunun çok kabarık olan bir çeşidini hazırladım, fakat nihayetinde çoğaltılmamıştır. Yazar arkadaşlarım o dönemde *Nyugat* dergisini yayınlamaya hazırlanırken bu Mikes plakettini görünce dergi kapağında bir simge olarak kullanmışlardır. Önce fotoğraflı çinkografi tekniğiyle çoğaltılan simge, gri kapak kağıdında net bir şekilde görülmemiştir. Yarım sene sonra bunun bir çini mürekkebi çizimini hazırlamıştım. Fakat bu çizimden memnun değildim. Onaltı, onyedinci sene evvel yenisini, son şeklini hazırlamıştım”²⁷ ifadelerine yer vermiştir. Bu iki çini mürekkebi çiziminden Dániel Veress ile Endre Illés de bahsetmiştir, fakat bu çizimler halen bilinmemektedir.²⁸

İkinci madalya 1 Ocak 1908 – 1 Ağustos 1941 tarihleri arasında derginin dış kapağında neredeyse devamlı olarak yer alıyordu (12. resim).²⁹ 1911 yılının ilk yarısında derginin 12 sayısı boyunca Beck'in madalyası yerine Mezökövesd nakşını andıran laleli, güllü, yapraklı bir süs motifi koyulmuştur. Fakat hem dergi editörleri hem okurlar bu motifi kabul edemedikleri için altı ay sonra 1 Temmuz'da yayınlanan 13. üçüncü sayısının kapağında Mikes plaketi eski yerini almıştır. Bu madalya *Nyugat*'ın diğer yayınlarında da kullanılmış ve bu Mikes tasviri *Nyugat* dergisinin amblemi olmuştur.³⁰ Beck'in ikinci madalyası *Nyugat*'ın mektup kağıdı ve mühüründe de kullanılmıştır (13–14. resimler).³¹ Gyula Illyés 1928 yılında *Nyugat* tarafından neşredilen *Nehéz föld* [Ağır toprak] adlı şiir kitabının el yazma metninin kapak sayfası üzerine bu mühürü çizmiştir (15. resim).³² 1924 yılında Andrassy út 6. adresinde açılan *Nyugat* kitabevinin balkonunun „ortasında *Nyugat*'ın amblemi olan mektup yazar Kelemen Mikes'in oval çerçevedeki figürü yer almıştır”. Bu Mikes figürü Ö. Fülöp

²⁵ Dökme demir madalyası: Macar Milli Müzesi Madalya Bölümü 1.A/1909.1. Bronz madalyası: Macar Milli Galerisi Madalya Bölümü 56.1346-P. (1919'da Ö. Fülöp Beck'ten satın alınmıştır.) *Ujdonságok. Beck Ödön Fülöp művei*. In Numizmatikai Közlöny, VI. évf. 1907, 137.

²⁶ *Magyar medáliák és plakettek Velenczében*. In Numizmatikai Közlöny, VIII. évf. 1909, 146.

²⁷ Beck Ö. *Fülöp emlékezései (Rippl-Rónai József emlékezéseivel egy kötetben)*. Budapest, 1957, 253.

²⁸ VERESS, *Mikes földi arca II.* (4. not) 7; ILLÉS Endre, *Filippo*. (Beck Ö. Fülöp). In *A só íze*. Budapest, 1976, 67; VERESS, *Mikes és a szülőföld* (4. not) 141.

²⁹ VERESS, *Mikes földi arca II.* (4. not) 7; LAKATOS Éva, *A borítólapok sorsa könyvtárainkban*. In Magyar Könyvszemle 115. évf. 1999. 3. sz. 352–362; PROHÁSZKA, *Érmek igézete* (19. not) 17–19.

³⁰ *Sajtóvélemények a Nyugatról*. BAKOS Ákos, *Beszélgés Babits Mihállyal a jubiláló Nyugat három évtizedéről*. In *Nyugat* 1937. 2. sayı, dergi sayısı yazılmadan 91. sayfasından önce

³¹ Mühür: bronz, 3 cm çapında. Petőfi Edebiyat Müzesi, Sanat Bölümü, ltsz.: 85.162.1. Mektup kağıdı: Macar Bilimler Akademisi Edebiyat Bilimi Enstitüsü, Illyés Gyula Arşivi, ltsz.: G 4.VI/1.

³² Macar Bilimler Akademisi Edebiyat Bilimi Enstitüsü, Illyés Gyula Arşivi, ltsz.: K 1.Sz/1 1r. 320×310 mm. Kağıt, kurşun kalem

Beck'in „eski öğrencisi Oszkár Varga tarafından yeniden biçimlendirilip büyütülmüştür.”³³ Altın harfli bir yazı altında kitabevinin dış kapısında da aynı rölyef yer almıştır.³⁴

Nyugat'ın manevi mirasçısı olan ve Gyula Illyés'in editörlük yaptığı *Magyar Csillag* dergisi *Nyugat* amblemini biraz değişik şekilde kullanmıştır. *Nyugat*'a olan bağlılığını da göstermek amacıyla *Magyar Csillag* dergisinin kapağında 1941 Ekim ayından 1944 Mart ayının sonuna kadar yayınlanan toplam 47 sayısında Mikes madalyası çiziminin fotoğrafı kullanılıyordu.³⁵

Ö. Fülöp Beck'in madalyalarının ardından ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında yeni Mikes plaketleri ortaya koyulmuştur. Birinci dereceli Mikes madalyası 1964 yılında Béla Mladonyiczky tarafından Battonya'daki Kelemen Mikes Lisesi Derneği'nin siparişi üzerine hazırlanmıştır (16. resim).³⁶ Okulun ismi o yıl Kelemen Mikes Devlet Lisesi'nden Mikes Kelemen Lisesi ve Tarım Sanayi Meslek Okulu'na değiştirilmiştir. (Kelemen Mikes Katolik Lisesi ve Meslek Okulu genç) Mikes'in portresini örnek alarak çapı 10 cm olan bronz madalyayı yapan usta, Mikes tasvirine pek çok yenilik getirmemiştir: madalyada uzun saçlı, palto giyen genç Mikes görülmektedir. Lise tarafından bu anı plaketi Mikes geleneklerinin korunmasında emeği geçenleri ödüllendirmek için verilmiştir.³⁷

İkinci dereceli Mikes madalyası 1982 yılında Géza Varga tarafından yine Battonya'daki Kelemen Mikes Lisesi Derneği'nin siparişi üzerine hazırlanmıştır (17. resim).³⁸ Madalya, birbirine yapııştırılmış, açılıp kapatılabilen iki kısımdan oluşmuştur. Üst kısmın iç tarafında *Türkiye Mektupları*'nın birinci mektubunun ilk satırlarına yer verilmiştir.³⁹ Alt kısmın iç tarafında Kolozsvár'daki tablo örnek alınarak hazırlanan Mikes portresi görülebilir, arka tarafta ise Kolozsvár'daki tabloda da yazılan „Kont Kelemen Mikes, Prens Ferentz Rákotzi'nin Paji” yazısı yer almaktadır.

Macar tarih ve kültürünün önemli kişilikleri serisi çerçevesinde Mikes'in kabartma portresi de iki sanatçı tarafından şekillendirilmiştir. 1972 yılından itibaren Kézdivásárhely'deki⁴⁰ Mózes Nagy Lisesi için dekorasyon amacıyla Kolozsvár'lı heykeltıraş István

³³ *A Nyugat könyvesboltja*. In *Nyugat* 1924. 24. sayı, 811.

³⁴ *A Nyugat könyvesboltja*. In *Nyugat* 1924. 24. sayı, 811

³⁵ SZÉCHENYI Ágnes, *Lélegzetvétel. Válasz 1946–1949*. Budapest 2010, 15.

³⁶ Çapı: 10 cm. Bulunduğu yer: Battonya, Mikes Kelemen Lisesi. VERESS, *Mikes és a szülőföld* (4. not) 140; *A középiskolai oktatás négy évtizede Battonyán, 1947–1987*. (Mikes Kelemen Gimnázium, Ipari-Mezőgazdasági Szakközépiskola és Kollégium.) Yayına Haz. FORMANEK István. Yardımcısı Takács László et al. Battonya, Mikes Kelemen Gimnázium, Ipari-Mezőgazdasági Szakközépiskola és Kollégium, 1987, 120, 129; TAKÁCS László, *A battonyai gimnázium alapítása*. Son deyiş: KARSAI József. Battonya, Yerel Tarih Derneği, 2000, 43.

³⁷ Ödül alanlar arasında László Takács öğretmen ile Dániel Veress yazar, edebiyat tarihçisi de bulunur.

³⁸ *A középiskolai oktatás* (33. not) 121, 130.

³⁹ „Sevgili Teyzem, Tanrıya şükürler olsun ki, bugün sağ salim buraya geldik. Fransa'dan 15 Eylül'de yola çıkmıştık. Çok şükür Beyimizin sıhhati de yerinde. Yalnız, damla hastalığı ona bir elveda dese... Umarız, Türkiye'nin havası bu hastalığı kovar. / Sevgili Teyzem, yerde gezmek ne kadar güzel... Bilirsiniz, Aziz Piyer bile ayakları suya değdiği zaman korkmuş; Erdel'in yüksek dağları kadar dalgalar arasında gemimiz bir taraftan bir tarafa yattığında biz günahkârlar nasıl korkmayalım...” (Kelemen MİKES: *Osmanlı'da Bir Macar Konuk Prens Rakoczi ve Mikes'in Türkiye Mektupları*, çev. Edit TASNÁDI, Aksoy Yayıncılık, İstanbul, 1999.)

⁴⁰ Kézdivásárhely, bugün Romanya'da Târgu Secuiesc.

A Magyar Pénzverő Zrt. által készített Mikes-emlékérem (ezüst, Kósa István terve)
Macar Darphanesi AŞ. tarafindan yapılan Mikes anma sikkesi (gömüş, İstván Kósa'nın tasarımı)

bonyolulttá teszi.⁴² A hagyaték – benne feltehetően a Mikes éremmel – jelenleg Horváth Anna hatóságok által lepecsételt lakásában van.

Mikos Kelemen halálának 250. évfordulója alkalmából a Magyar Pénzverő Zrt. F. Tóth Tibor (budapesti Magyar–Török Baráti Társaság) kezdeményezésére ezüstözött emlékéremmel díszített forgalmi éremsort készített, amely az emlékérem mellett a 2011-es verési évszámmal készült törvényes fizetőeszköz forgalmi pénzermék címleteit tartalmazza. Az emlékérmét Kósa István tervezte.⁴³ Az érmék illusztrált borítója magyar, angol és török nyelven ismerteti Mikos Kelemen rövid életrajzát. A Zrt. kis példányszámban ezüstműből is vert az emlékéremből.

⁴² Finta Éva 2011. február 1-jén kelt levele.

⁴³ A Magyar Pénzverő Zrt. 2011. február 1-jén kelt levele.

Gergely, birçok edebi ve tarihi kişinin 30×30 cm boyutundaki madalyasını hazırlamıştır.⁴¹ Mikes plaketi de bu iş kapsamında yapılmıştır. Bir tanesi o dönemin okul müdürü László Deme tarafından Macaristan'da bulunan Battonya'daki kardeş okul Kelemen Mikes Lisesi'ne hediye edilmiştir (18. resim).⁴² Öbür plaket ise Kolozsvár'daki İstván Báthory Lisesi'nin tören salonunda bulunmaktadır. İstván Gergely Kolozsvár'daki tablodan tanıyan Mikes yüzünü profilden gösterip şekillendirmiştir. İstván Petrovits'in *Kelemen Mikes* kabartması da bir ünlü adamlar" serisinin parçası olarak hazırlanmıştır (19. resim).

Éva Finta gençliğinde Kelemen Mikes'i şekillendiren bir madalya hazırlamıştır, fakat bu madalyanın sadece kil çeşidi yapılmıştır.⁴³ Anılan madalya sıkça yapılan taşınmalar sırasında kaybolmuştur.⁴⁴ Anna Horváth tarafından da bir Mikes plaketi yapılmıştır.⁴⁵ 2005'te vefat eden sanatçının tek mirasçısı olan Éva Finta 1990 yılından beri Macar vatan-daşı olarak Macaristan'da yaşamaktadır ve bu durum mirasına kavuşmasını zorlaştırmaktadır.⁴⁶ Büyük bir olasılıkla Mikes plaketi de içeren miras halen Anna Horváth'in yetkili makamlarca mühürlenmiş dairesinde bulunmaktadır.

Kelemen Mikes'in ölümünün 250. yılında anılması vesilesiyle Tibor F. Tóth'un (Budapeşte'deki Macar-Türk Dostluk Derneği) girişimi üzerine Macar Darphanesi tarafından gümüş kaplamalı hatıra madalyası ile süslenmiş plaket serisi çıkarılmıştır. 2011 yılında basılan bu hatıra madalyası serisinin yanı sıra resmi ödeme araçlarının para örneklerini de kapsamaktadır. Hatıra madalyası İstván Kósa tarafından tasarlanmıştır.⁴⁷ Madalyaların bulunduğu resimli kapakta Kelemen Mikes'in kısa özgeçmişi Macarca, İngilizce ve Türkçe olarak da yazılmıştır. Darphane tarafından az miktarda anma madalyasının gümüş çeşidinden de bastırılmıştır.

4. TARİHİ FRESKTEN LÁSZLÓ BARTHA'NIN GUAŞ TABLOSUNA KADAR

Sándor Márki *Rákóczi Efsanesi ve Tarihçesi* adlı 1911 tarihli makalesinde Rákóczi döneminin önemli şahıs ile olaylarını konu alan görsel eserlerle ilgili „János Tornay [sic!] tarafından deniz şırlıtısını artık tek başına dinleyen Mikes'in tasviri hazırlanmıştır”⁴⁸ ifadelerine yer vermiştir. Bildiğimiz kadarıyla János Tornyai Mikes hakkında resim yapmamıştır.

⁴¹ András BEJÁN'in 6 Temmuz 2009 tarihli mektubu. SOLTÉSZ József, *G. I. „fémgrafikái”*. In Utunk, 1975/14.; KÁNTOR Lajos, *Az ember helye*. In Utunk, 1976/16.; SYLVESTER Lajos, *Egy szobrász portréjához*. In Új Élet, 1981/6.; ORBÁN István, *A Pantheon-teremtő Gergely István*. In Múvelődés (Kolozsvár), 2008/3, 25.

⁴² Bayan Mihály Molnár'in 2 Haziran 2009 tarihli mektubu.

⁴³ VÁRADI-STERNBERG János, *Mikes Kelemen nyomában Kárpátalján*. In: *Irodalom, történelem, folklór*. Yayına Haz. HOPP Lajos – PINTÉR Márta Zsuzsanna – TÜSKÉS Gábor. Debrecen 1992, 109.

⁴⁴ Éva Finta'nın 1 Şubat 2011 tarihli mektubu.

⁴⁵ VÁRADI-STERNBERG, *Mikes Kelemen nyomában* (39. not) 109.

⁴⁶ Éva Finta'nın 1 Şubat 2011 tarihli mektubu.

⁴⁷ Macar Darphanesi AŞ'nin 1 Şubat 2011 tarihli mektubu

⁴⁸ MÁRKI Sándor, *Rákóczi legendája és története (Yazar tarafından şubenin 22 Şubat 1911 tarihinde yapılan toplantısı sırasında okunmuştur.)* In Erdélyi Múzeum, 28 (1911), 4. sz., 221.

Fakat tarihi konulara çok ilgi gösteren Tornyai'nin 1904'te hazırladığı *Rákóczi Tekirdağ'da* adlı büyük yağlı boya tablosu Márki'nin bahsettiği tabloya benzemektedir.⁴⁹ Resimde deniz kenarında bir bankta oturan ihtiyar Prens görülmektedir. Resminin ilk taslağı Paris'te burslu olarak kaldığı dönemde, 1894 yılında hazırlanmıştır. Resminin milenyum sergisi çerçevesinde sergilenmesini istemesine rağmen Hódmezővásárhely bu isteğine destek vermedikçe tablonun sergilenmesi ancak on sene sonra gerçekleşmiştir.⁵⁰

Bundan sonraki dönemde Mikes en çok portre, bazen gündelik hayattan kesitler biçiminde, örneğin II. Ferenc Rákóczi veya Zsuzsanna Kőszeghy ile beraber tasvir edilmiştir. Andor Dudits Kassa'daki⁵¹ katedralin kuzey kapısının üstüne 1914–1916 tarihleri arasında hazırladığı ve çeşitli bölümlere ayırdığı duvar resminde Rákóczi hayatından alınan kesitlerde „paji” ile betimlenmiştir (20. resim).⁵² Rákóczi ve yandaşlarının yurda getirilen kemiklerinin üstüne yapılacak resim için sekiz ressamın katılımına düzenlenen ikinci projeyi kazanan Dudits 13,5 metre yüksekliğinde ve 8,50 metre genişliğinde duvar yüzeyini üç ana parçaya bölmüştür. Dudits hazırladığı projeyi şöyle anlatıyor: „En geniş duvar yüzeyinde Rákóczi'nin hayatını devamlı bir şekilde, fakat gerçekçi kesitlerden kaçınarak, kaderinin en önemli noktalarını vurgulayan sembolik bir biçimde özetlemeye çalışmışım. Sağ alt tarafta Ilona Zrínyi küçük Ferenc Rákóczi'nin yattığı beşiğin başında görülmektedir. Daha yukarıda genç çocuk Tanrı sevgisini anlatan papaz öğretmeniyle görülürken diğer tarafta esir olarak çavuşlar tarafından Wiener Neustadt'taki hapishaneye götürülürken tasvir edilmektedir. En yukarıda, merdivenlerin üstünde Prens Rákóczi'nin hayatının zirvesi, faaliyeti ile şöhretinin bütünlüğünü simgeleyerek, at üstünde oturarak kılıcını yükseğe kaldırmakta ve vatan koruma hizmetine sunmaktadır. Çevresinde o dönemin büyük kişilikleri, Bercsényi, diğer „Kuruc” liderleri ve generaller görülürken ön planında diz çöken köylü figürü ise gelecek olaylara dikkat çekmektedir: Rákóczi halkın üzüntüsünün eşliğinde mülteci yandaşlarıyla beraber memleketi terk etmek zorunda kalmaktadır. Rákóczi'nin sonraki hayatına iki hükümdar figürünün resmi işaret etmektedir: kendisini önce kabul eden, fakat sonra yoluna bırakan XIV. Louis, ve son sığınağı veren Türk Padişahının resimleridir. Alt tarafta Rákóczi hayatının sonunda sekreteri Kelemen Mikes ile Tekirdağ'da görülmektedir.”⁵³ Kompozisyon duvar yüzeyinin asıl bölüm sistemine uymaktadır, ve duvar yüzeyi bu muazzam figürler ile tamamen doldurulmuştur. Freskin sağ tarafında başını sola eğen, sağ elinde kılıç tutan Prensın arkasında yazar Mikes'in figürü görülmektedir.

László Bartha'nın 1961 yılında hazırladığı *genre* niteliği taşıyan guvaş tablosu tarihselleştiren sanat anlayışından çok farklı bir anlam taşımaktadır. Bu tabloda Mikes Zsuzsi Kőszeghy ile üç çeyrek boyutlu şekilde görülür: yazar Mikes sandalyede oturan Zsuzsi'nin

⁴⁹ Macar Milli Galerisi, Ltsz.: 57.72 T. Yağlıboya, tuval, 95x134 cm. BODNÁR Éva, *Tornyai János 1869–1936*. Budapest, 1956, 13–14, 26, 92; BODNÁR Éva, *Az újrafelfedezett Tornyai*. Budapest, 1986, 64, 98, 104.

⁵⁰ BODNÁR, *Tornyai* (45. not) 13–14; BODNÁR, *Az újrafelfedezett* (45. not) 64, 98. CS. SZABÓ László *Mikes Kelemen* adlı makalesinde muhtemelen bu tablonun kopyasını kastediyor: Cs. SZABÓ László, *Alkalom*. Budapest, 1982, 269.

⁵¹ Kassa bugünkü Slovakya'da Košice adını taşımaktadır.

⁵² ÉBER László, *A Rákóczi-freskó*. In *Művészet* 1912. XI. évf. 9. sz. 331–339; WICK Béla, *Kassa története és műemlékei*. Kassa, 1941, 340.

⁵³ ÉBER, *A Rákóczi-freskó* (47. not) 338–339.

sağ tarafında durmaktadır (21. resim).⁵⁴ Petőfi Edebiyat Müzesi'nde bulunan bu suluboya tablosunda iki genç canlı renklerle betimlenmektedir. Mikes'in yüz tasviri Kolozsvár'daki portresine çok benzemektedir. Fakat bu tabloda kırmızı kemer, sarı yelek ve pantolon giyen Mikes, omzunda siyah astarlı kırmızı palto ile görülmektedir. Beyaz, karpuz kollu gömlek ile korseli, kırmızı elbise ve beyaz önlük giyen Zsuzsi, saçlarında beyaz duvak, kucağında çiçekler tutmaktadır. Bu lirik tabloda çiftin aşkının tamamlanmamış olduğuna dair tek bir işaret bulunmamaktadır. Bu eser Bartha'nın edebi ilhamlı resimlerinin 1960 yıllarının başından itibaren guvaş tekniği ile hazırladığı seriye aittir.⁵⁵ Bu resim 1970 yılında Petőfi Edebiyat Müzesi'nde Bartha'nın edebi illüstrasyonlarından düzenlenen sergide yer almasına rağmen⁵⁶ bu sergi sayesinde koleksiyona alındığı düşünülmektedir.

5. BÉLA GY. SZABÓ'NUN AHŞAP GRAVÜR DİZİSİ VE DİĞER İLLÜSTRASYONLAR

Türkiye Mektupları'nın 1905 ve 1906 tarihli yayınlarında yer alan illüstrasyonların ardından Gyula Bodnár'ın 1925 tarihli *Mikes* adlı eserinde yeni bir illüstrasyona, oğlu Gyula Bodnár'ın yaptığı akvarele rastlanmıştır (22. resim).⁵⁷ Gün batımı ışıklarında dalgalanan Marmara Denizi önünde Tekirdağ'daki yemekhane avlusundaki kameriyede masaya başını eğmiş bir kişi oturmaktadır. Avluda çalılar ve beyaz taş bank vardır, kameriyeye giren merdivenlerden kahverengi cüppeli, kırmızı şapkalı bir kişi masaya yaklaşmaktadır. İllüstrasyona isim koyulmamıştır. Fakat resimin ait olduğu eserin konusuna bakıldığında kameriyede oturan kişinin Mikes olduğu düşünülmelidir. Kişi profilden gösterilmektedir ve bu görüntü kısmen Ö. Fülöp Beck'in madalyalarındaki kompozisyonu andırmaktadır.

İllüstrasyon türünde ilk Mikes serisi (23–26. resimler) Béla Gy. Szabó tarafından hazırlanmıştır. Bu ahşap gravür dizisi Sándor Reményik'in editör olduğu *Pásztortűz* Dergisi'nde 1934 yılının 13., 16., 19–20 ve 23–24. sayılarında yayınlanan János Komáromi'nin *Zágon felé* (*Regény Rodostórol*) [*Zágon'a Doğru, Tekirdağ Romanı*] adlı eserinin illüstrasyonu olarak hazırlanmıştır. Tarihçi ve gazete yazarı Miklós Krenner'e ithaf edilen roman 1722 yılından itibaren Miklós Bercsényi ve Zsuzsi Kőszeghy'nin düğününden ölümüne kadar Mikes'in hayatının en önemli bölümlerini özetlemeyi hedeflemiştir. Birinci bölümde Komáromi Mikes'in portresini „Zsigmond Zay uzun boylu, omuzlarına dökülen kıvrıcık saçlı, cana yakın bir baron oğlu idi, Mikes ise ondan biraz kısa boylu, kestane rengi saçlı, yüzü kırmızı elma, koyu kahverengi gözlü ve çivi gibi keskin burma bıyıklı idi” ifadeleriyle tasvir etmiştir. Gy. Szabó'nun ilk ahşap gravürü Kolozsvár'daki portreyi andıran bir yüzü tasvir etmektedir.⁵⁸ Bercsényi'nin ölümü ve Zsuzsi'nin seyahatını anlatan bölüm için yapılan

⁵⁴ Petőfi Edebiyat Müzesi, Sanat Bölümü, ltsz.: 61.1149.1. 36×32 cm.

⁵⁵ HORVÁTH György, *Bartha László*. Budapest, 1978, 44.

⁵⁶ VAYERNÉ ZIBOLNÉ Ágnes, *Bartha László irodalmi illusztrációi*. Sergi Albümü. Budapest, 1970.

⁵⁷ 9,3×7 cm. BODNÁR Gyula, *Mikes*. Budapest, Grand Prix, 1925, 38.

⁵⁸ KOMÁROMI János, *Zágon felé*. In *Pásztortűz*, XX. évf. 16. sz. 31 Ağustos 1934. 334.

iki ahşap gravüründen birisinde gece karanlığında büyüyen ay ışığında açık havada düşüncelerine dalan, başını sağ avucunun üzerine yerleştirmiş Mikes'in tam boy resmini tasvir etmektedir.⁵⁹ İkincisi tedirgin ruh halinde olan, üzülen, aşk acısı ve yurt özlemi çeken Mikes'i göstermektedir.⁶⁰ Her iki gravür de Mikes'in portresine; orta yaşlı, çizmeli ve kürk başlıklı bir Sekel adamı şeklinde yer vermektedir. Çevresindeki nesneler – birinci gravürde kişinin üzerine eğilen ağaç, ikincisinde alçak ufuklu, tepeli çevre önünde kuvvetli biçimde yükselen kişinin etrafındaki yalnız ağaçlar – hepsi yazarın iç dünyasını yansıtmaktadır. Birinci gravürde geniş, siyah yüzey üstüne çizilen ince, beyaz hatlardan oluşan kompozisyon sessizlik ile hareketsizlik izlenimi uyandırırken, ikinci gravürdeki siyah yüzeye karışan yoğun beyaz çizgiler kişinin korku ve tedirginlikle yoğrulmuş ruh halini yansıtmaktadır.⁶¹ Romanın son bölümü 1758 yılında olup bitenleri anlatmaktadır: Erzsébet Paksy neredeyse kör olmuş yazarı teselli ederken, sonra görme duyusuna yeniden kavuşan Mikes „Sevgili Teyzesine” son mektubunu yazmaktadır. Bu bölüm için yapılan illüstrasyonda beli bükük, ihtiyar Mikes, hizmetçisi István Horváth ile beraber bastonlara dayanarak Tekirdağ deniz kıyısında yürürken görülmektedir.⁶²

6. JÁNOS KASS'IN İLLÜSTRASYON SERİSİ VE DİĞER GRAFİK ÇİZİMLERİ

Gusztáv Cseh Erdel'deki önde gelen aydınları tanıtan *Hatvan főember* [Altmış soylu adam] başlıklı 1977 ve 1980 yılları arasında hazırladığı bakır gravür dizisinde Mikes de yer almaktadır.⁶³ Kitabın uzun alt başlığına göre Kolozsvár'lı grafik sanatçısının amacı „eski tasvirlerini”, „güzel bir benzerlikle” taklit etmek olmuş ve yeni, bağımsız kompozisyonlar yaratmak niyetinde olmamıştır. Cseh tarafından Mikes, Kolozsvár'daki portre örnek alınarak tasvir edilmiş, fakat portre oval biçimdeki çerçeve yerine yarım çember bir hücrenin önüne koyulmuş ve portre üzerindeki yazı da değiştirilmiştir.⁶⁴ Bu diziyle sanatçı sekiz yaşındaki Áron adlı oğluna tarihi örnekler vermek amacını gütmüş, deri ciltli bu albümü oğluna 1980'de hediye etmiştir.⁶⁵ Bu dizinin fikri Károly Kós'un *Ida* kitabından alınmıştır: albümdeki altmış kişi Samu Benkő, Zsigmond Jakó ile Sándor Kányádi'nin tavsiyeleri de dikkate alınarak grafikçi tarafından seçilmiştir. Aslında tek bir nüshası olan bu resimli kültür tarihi albümü

⁵⁹ KOMÁROMI János, *Zágon felé*. In Pásztortűz, XX. évf. 19. sz. 15 Ekim 1934. 387.

⁶⁰ KOMÁROMI János, *Zágon felé*. In Pásztortűz, XX. évf. 20. sz. 31 Ekim 1934. 413.

⁶¹ Gy. Szabó Béla művészetéről ld.: POGÁNY Ö. Gábor, Gy. Szabó Béla gyűjteményes kiállítás. Sergi Albümü. Macar Milli Galerisi, Budapest, 1966.

⁶² KOMÁROMI János, *Zágon felé*. In Pásztortűz, XX. évf. 23–24. sz. 15–31 Aralık 1934. 487.

⁶³ *Pantheon avagy képes csarnoka hatvan főembernek, akik a mi pátriánkban születtek, éltek vagy tértek örök nyugalomra és az igazság oltalmazásában, különféle szép dolgok alkotásában jóemlékezetüket fennhagyták. Históriais könyvekből egybeszedegette és régi ábrázolásokból szép hasonlatossággal rézre karcolta CSEH Gusztáv kolozsvári képművész az MCMLXXVII–MCMLXXX esztendőkből.* [Önsöz ve resimlerin tanıtımı LÁSZLÓ Gyula tarafından yazılmıştır. Budapest, 1993.

⁶⁴ Yazısı: Zágoni Mikes Kelemen 1690–1761.

⁶⁵ CSEH Gusztáv, *Hatvan főember*. Budapest, 1993, 10.

1985'te vefat eden sanatçının Macaristan'a getirilmiş mirasından 1993'te Kráter Műhely Derneği tarafından Gyula László'nun önsözüyle yayınlanmıştır.⁶⁶

Buna karşı János Kass tarafından Rózsa Ignác'ın 1980'da yayınlanan *Hazájából kirekesztve* [Yurdundan kovulurken] adlı romanı için hazırlanan üç Mikes illüstrasyonu özel bir kavram yansıtmaktadır (28–30. resimler).⁶⁷ Birinci illüstrasyonda başında kürk şapkasıyla, elinde seyyah değneği ile Mikes çocukken annesiyle vedalaşırken görülmektedir. İkinci resimde kuruyan elbiseler arasında kollarında Zsuzsi Kőszeghy ile betimlenmektedir Mikes. Kapak resminde, arka cepheden, yarım profilden gösterilen dalgalı saçlı, dik bıyıklı Mikes Tekirdağ limanındaki gemileri seyretmektedir. Mikes ikonografisine ayrı bir özellik kazandıran bu resimler Mikes ile Zsuzsi Kőszeghy'yi aynı kompozisyonda artık ikinci kez beraber göstermektedir.

János Kass Rózsa Ignác'ın romanına illüstrasyon yaptıktan sonra Mikes'in portresini bir kez daha hazırlamıştır. Mikes'in doğumunun 300. yıldönümü vesilesiyle Macar Posta tarafından 1990'de yayınlanan 8 forintlük dörtlü blok posta pulunda bir kaz tüyüyle yazı yazmakta olan el görülmektedir. (31. resim). Yukarıdaki sol köşede *Türkiye Mektupları*'nın 1794 yılındaki birinci yayımının kapak resminin bir kısmı yer almıştır.

1990 yılında *Vándorló iskola: A sepsiszentgyörgyi Mikes Kelemen Líceum múltja és jelene* [Gezgin okul: Sepsiszentgyörgy'deki Mikes Kelemen Lisesi geçmişte ve günümüzde] adıyla yayınlanan kitabın ilk ve son kapak sayfalarında Gyula Fazekas'ın illüstrasyonu yer almıştır (32. resim).⁶⁸ Yüzelli yıllık geçmişe sahip olan okul, tarih öğretmeni József Kelemen'in tavsiyesi üzerine, 18 Ocak 1990 tarihinde ismini Mikes Kelemen Lisesi olarak değiştirmiştir. Kapak resmi bu yeni adın konulmasını yansıtmaktadır: sanatçı tarafından Kolozsvár'daki Mikes tablosunun yüz kısmı Sepsiszentgyörgy'deki Mikes Kelemen Lisesi'nin cephesinin üst tarafına koyulmuştur.

1920'li yılların ikinci döneminden itibaren bir çok ex libris tasarımı yapan Béla Petry 1990'da Mikes'in doğumunun 300. yıldönümü vesilesiyle Dénes Gábor ve Csilla Gábor için iki tane ince çizimli ex libris hazırlamıştır (33. resim).⁶⁹ Dénes Gábor için yapılan ex libriste mavi madalyon içinde Mikes'in Kolozsvár portresi yer almaktadır: alt sağ bölümde kaz tüyü ve kağıt rulosu, üzerinde *Türkiye Mektupları*'nın bir kısmı okunmaktadır. Csilla Gábor'un ex librisinde yarıçember biçiminde parmaklıklıklı pencere önünde masada oturan, eli sol çenesinde, sağ elinde kaz tüyü kalemi olan Mikes görülmektedir. Pencereden içeri sızan ay ışığı ile yıldız Türk Bayrağı'nı andırmaktadır. İlk ex libriste genç Mikes'in zırh kuşanmış figürü görülürken ikinci ex libriste Mikes; uzun cüppeli, daha yaşlı, beli bükük, düşüncelere dalmış bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Bu iki ex libris Mikes tasvir geleneğinin adeta birer özetidir. Her iki ex librisin yazısı: „Kelemen Mikes 300 sene evvel doğmuştur”

⁶⁶ SZ. KÜRTI Katalin, *Cseh Gusztáv 1934–1985*. Daimi hatıra sergisi albümü, Hajdúszoboszló, Galéri. É. n. [2000], 3.

⁶⁷ IGNÁCZ Rózsa, *HAZÁJÁBÓL KIREKESZTVE*. Budapest, Móra Kiadó, 1980, 39, 117, 181, kapak.

⁶⁸ 26,8x18,5 cm. *Vándorló iskola: A sepsiszentgyörgyi Mikes Kelemen Líceum múltja és jelene*. Yayına Haz.: VERESS Károly. Sepsiszentgyörgy, Európai Idő, 1990. Ön ve arka kapak.

⁶⁹ PETRY Béla hakkında bkz.: José Vicente de BRAGANÇA, *An Example Of Achievement In The Art Of The Bookplate*. In Arte do Exlibris, No 96, Volume XII, 1981 Portugal.

ve „Ex libris Dénes Gábor” ile „Ex libris Csilla Gábor”. İkinci ex librisin sol kenarında şu mısra da yer almıştır: „Yalnız dinliyorum mırıltısını denizin... Yalnız, hem yapayalnız...”⁷⁰

Ö. Fülöp Beck’in ikinci madalyasının kompozisyonunu geliştirerek, Tibor Kaján (Kalász) 1998’de *Kelemen Mikes* adlı iki çeşit karikatür hazırlamıştır (34–35. resimler).⁷¹ Mikes Tekirdağ’daki ahşap evinin önünde çapraz ayaklı masada, arkalıksız sandalyede oturup, kaz tüyü kalemle mektuplarını yazarken önünde türbanlı bir Türk postacı durmaktadır. Birinci karikatürün yazısı: „Avrupaya gidiyorum, mektuplarınızı getireyim!” İkinci karikatürün yazısı ise: „Alıcısı bilinmeyen. Gönderene iade edilsin.” Karikatürler 2005 yılında bir program takviminin 2 Ekim tarihli sayfasında da yer almıştır.

7. FERENC SÍMON VE DİĞERLERİNİN KABARTMALARI

Mikes hakkında ilk kamu alanındaki kabartma 1930 yılında Lajos Berán tarafından hazırlanmıştır (36. resim). Kolozsvár’daki tabloyu kısmen andıran Mikes portresi Szeged’deki Dóm meydanındaki Milli Hatıra Galerisinde bulunan kuvvetli yapılı bronz kabartmada kare çerçeveye yerleştirilen bir çember içinde yer almaktadır.⁷² Kolozsvár’daki Mikes tablosuna göre çok daha yaşlı, zırh kuşanmış ve daha uzun bıyıklı, üzerinde kemer ve hançer bulunmayan bir erkek olarak görülür. Kare biçimli çerçevenin köşeleri bitki süslemeleri ile bezenmiş olup, üstünde „Zágonlu Kelemen Mikes 1690–1761” yazısı yer almıştır. Kabartma üstünde kırlangıç kuyruklu bir alınlık yer almıştır.

4 Kasım 1967 tarihinde Battonya’daki Kelemen Mikes Lisesi’nin cephesine tören ile yerleştirilmiş ve okulun amblemi olan diğer kabartma Ferenc Simon tarafından hazırlanmıştır (37. resim).⁷³ 1950 yılından beri Kelemen Mikes ismini taşıyan okul, anılan yazar ile ne biyografi ne edebiyat tarihi açısından hiçbir ilişkisi olmamasına karşın birçok Mikes’i tasvir eden sanat eserini sipariş edip Mikes’in hayatını ve eserlerini öğrencilere örnek olarak vermek arzusundadır.⁷⁴ Haraszt türü beyaz kireç taşı kabartması Kolozsvár’daki tablonun yarattığı geleneğe uymaktadır: yamuk şeklindeki, üstü biraz kemerli çerçeve içinde sade, masif şekillerden ibaret portrede başı hafifçe sağ yana eğik, uzun saçlı, bıyıklı, genç bir Mikes figürü karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde lirik bir ortam yaratan yumuşak yüzeyler yer almaktadır.

1968 yılında Sepsiszentgyörgy’deki Macar Devlet Tiyatrosu’nun kuruluşunun 20. yıldönümü vesilesiyle gösterilen Dániel Veress’in *Mikes* adlı tiyatro eseri için Zsolt Szilágyi’nin hazırladığı karakterli kabartma, diğerlerine göre bir farklılık getirmiştir (38. resim).⁷⁵ Bu bakır kabartmada sert karakterli, yaşlı bir Sekel köylüsünün yüz ifadesi yer almaktadır.

⁷⁰ József LÉVAY: *Mikes (Rodostó, 1758)* adlı şiirinden alıntı (bkz. 56–59. s.). In Magyar Dalnok 1891, 106.

⁷¹ Bu çizimler Tibor F. Tóth’un ricası üzerine yapılmıştır. Török Füzetek 1998/4. (Aralık)

⁷² 180×120 cm.

⁷³ Görsel ve Uygulamalı Sanatlar Lektörlüğü, Yazı Arşivi S/XXI.

⁷⁴ VERESS, *Mikes és a szülőföld* (4. not) 140; *A középiskolai oktatás* (33. not) 120, 128.

⁷⁵ VERESS Dániel, *Mikes: négy tél: történeti dráma két részben, utójátékkal*. Bukarest, Irodalmi Könyvkiadó, 1969, kapaktaki fotoğraf; VERESS, *Mikes földi arca I.* (4. not) 4–5; VERESS, *Mikes és a szülőföld* (4. not) 140.

1990'li yılların birinci döneminde iki kabartma daha yapılmıştır. Zsuzsa Ortutay'nın siyah mermerden yaptığı Mikes anı plaketi 1991 yılında Beregszász'taki Bethlen-Rákóczi Şatosunun duvarına konulmuştur (39. resim).⁷⁶ Bu eser, yaklaşık kırk benzer eseri içeren bir anı plaketi serisi içinde yer almaktadır. Kolozsvár'daki tablo, genç Mikes'in yüzünü göstermektedir ve yanında iki dilde, Macarca-Ukraynaca: „1709 yılı Nisan ayında Prens II. Ferenc Rákóczi'nin sadık yandaşı ünlü Macar yazarı Kelemen Mikes bu binada konaklamıştır” yazısı okunmaktadır. Erzsébet Takács'in benzer motifleri içeren bronz kabartması, 14 Ekim 1994'te yine Beregszász'ta⁷⁷ törenle yerleştirilmiştir (40. resim). Mikes'i gençken tasvir eden bu rölyef sadece yüzü ile yaka süsünü göstermektedir. Bu bakımdan rölyef de heykeltıraşın 1994'te bağışladığı, Sárospatak'taki József Árvay ile Százhalombatta'daki István Széchenyi, diğer anı plaketlerine benzemektedir. Sözü geçen Mikes rölyefi 8. numaralı ortaokula hediye edilmiştir. Macarca eğitimi veren ortaokul, açılış töreni çerçevesinde Kelemen Mikes ismini almıştır. Heykeltıraş tarafından bu rölyef Macar Savunma Bakanlığı'na hediye edilmiş, akabinde Bakanlık tarafından Rákóczi Federasyonu vasıtasıyla Bereg Bölgesi Kültürel Federasyonu'na bağışlanmıştır. Rölyef bu şekilde son yerini bulmuştur.

8. BÜSTLER VE KAMU ALAN HEYKELLERİ

İlk Mikes büstü Gábor Vágó tarafından 1932'de hazırlanmıştır (bkz. 122. sayfa).⁷⁸ Doğal büyüklükteki kireç taşı heykeli Kolozsvár'daki István Báthory Lisesi'nin tören salonuna yerleştirilmiştir. İkinci Mikes büstü, 1957 yılından önce heykeltıraş Dezső Erdey tarafından yapılmıştır (41. resim).⁷⁹ Uzunluğu 28 cm olan bronz heykeli sade şekiller ve kararlı kontürlerden oluşmaktadır. Blok şeklindeki, tek yönlü kompozisyona sahip kısa bıyıklı figür bir yandan Kolozsvár portresini andırırken, öte yandan ince, sivri burun ve çenesiyle çok farklı bir kişiyi karşımıza çıkarmaktadır.

Barna Búza'nın hazırladığı Mikes büstünde; uzun saçlı, kırışık alınlı, uzun, ince bıyıklı, göğsü zincir ile kapanmış palto giyen Mikes öne doğru bakmaktadır. 1980 yıllarında bu heykelin iki tanesi iki farklı yerde de dikilmiştir.⁸⁰ Heykellerden biri, 1982'de Battonya'daki Mikes Kelemen Lisesi'nin kuruluşunun 35. yıldönümü vesilesiyle Mikes Kelemen Lisesi'nin önüne sokağa dikilirken (42. resim),⁸¹ diğeri, 28 Mayıs 1988'de Berettyóújfalu'daki

⁷⁶ VÁRADI-STERNBERG, *Mikes Kelemen nyomában* (39. not), 109.

⁷⁷ Beregszász, bugün Ukrayna'da Berehove.

⁷⁸ Jenő MURÁDIN, Gábor Vágó (1894–1968), Szeged, 1999 (Studia Historica, 2), 549–567.

⁷⁹ Tabanın arkasındaki not: Erdey D. Petőfi Edebiyat Müzesi, Sanat Bölümü, ltsz.: 65.49.1. Heykelin yapılış tarihi belli değil, fakat 1957 yılı, yani Erdey'nin ölümünden önce hazırlandığı kesindir. LÁSZLÓ Péter, *Erdey Dezső 1902–1957*. Sergi albümü, Veszprém, Bakony Müzesi. Veszprém, 1987, 6.

⁸⁰ Görsel ve Uygulamalı Sanatlar Lektörlüğü, Yazı Arşivi B/53.

⁸¹ Taban yazıtı: 1. Kelemen Mikes 1690–1761 „...El nem felejtetem Zágont...” [Zágón'u unutamıyorum]; 2. Bu heykel okulun kuruluşunun 35. yıldönümü vesilesiyle Battonya Eski Öğrenciler Mikes Çevresi tarafından 1982'de diktirilmiştir. *Mikes Kelemen új szobra*. In *Új Tükör* 1 Mayıs 1983, 43; *A középiskolai oktatás* (33. not) 131; GERGELY Mihály, *Búza Barna keresztútjai*. Budapest, 2001, 11.

Bajcsy-Zsilinszky blok apartmanlarının yanına dikilmiştir.⁸² Birinci heykel pirogranitten, diğeri ise heykeltıraşın imal ettiği pirobronz maddesinden yapılmıştır. Bu son heykel şu yöntemle yapıldı: Pécs'teki pirogranit içine 1200 dereceye ısıtılan ve kalınlığı 200 mm olan bronz katılarak madde çok kalıcı hale getirilmiştir.⁸³ Bu heykel de Mikes'i yaşlı bir Sekel köylüsü olarak tasvir eden eserlerdendir. Aynı şekilde László Hunyadi'nin Sepsiszentgyörgy'teki Bod Péter İl Kütüphanesi'nin merdivenli salonunda bulunan heykeli de bu tip bir eserdir.⁸⁴ 1990'da hazırlanan bu Mikes heykelinde alnı ve kaşları kırışık, Mikes aşağıya ve öne bakarken, paltosunun üstüne kürk giymiş şekilde tasvir edilmektedir.

Szovátyalı heykeltıraş Vince Bocskai da 1990 yılında bir Mikes büstü hazırlamıştır, fakat bu heykel maddi sebeplerden dolayı ancak 24 Mayıs 1997 tarihinde Zágón'daki Mikes Konağının avlusunda törenle açılmıştır (43. resim).⁸⁵ İki önceki heykelden farklı olarak bu eser Kolozsvár portresindeki genç Mikes'in tasvirini temel almıştır. Aynı şekilde Sárospatak'taki Rákóczi Anı Evi'nin siparişi üzerine 1992'de István Kiss Sunyi tarafından yapılan bronz büst heykeli de Kolozsvár portresini benimsemiştir. Bu heykelden bir tanesi Sárospatak'taki Rákóczi Anı Evinde, öbürü ise Tekirdağ'daki Rákóczi Müzesi'nin ön salonunda bulunmaktadır (44. resim).⁸⁶ Bu heykel Bors ve Munkács'taki Rákóczi Federasyonu, Zágón'daki Mikes Derneği ile Sárospatak Kenti tarafından Tekirdağ'daki Rákóczi Müzesine bağışlanarak 22 Ekim 1992 tarihinde törenle yerleştirilmiştir.⁸⁷ Kiss Sunyi'nin örnek aldığı resim Kolozsvár portresini kopyalayan bir gravür olmuştur, ve Mikes'i genç bir erkek olarak göstermektedir.⁸⁸ Portredeki dalgalı saç yüzünün düzlüğünü pekiştirirken kuşandığı zırh ile omuz şalının bol drapeleri birbiriyle karışıklık oluşturmaktadır.

Kézdivásárhely'deki Mózes Nagy Lisesi'nin sanat öğretmeni András Vetró, Mikes büstünü 1993 yılında hazırlamıştır. Sepsiszentgyörgy'deki Kelemen Mikes Lisesi önünde dikilen heykel de Kolozsvár portesi geleneğinden hareketle hazırlanmıştır. Fakat büstte, zırh ve omuz kuşağı yerine düz bir alan görülmektedir (45. resim).⁸⁹ Vaja'daki Ádám Vay Müzesi'nin Heykel Parkında 1 Ekim 2004'te müzenin kuruluşunun 40. yıldönümü vesilesiyle Rákóczi Özgürlük Savaşıyla bağlantısı olan on iki kişinin heykel ve kabartmasıyla birlikte Lajos Imre

⁸² Büst heykeli: 67×62,5×35 cm. Bu heykel Barna Búza tarafından 1987. Eylül ayında Berettyóújfalu'da düzenlenen sergisinde tanıtıldı. 1988 Şubatında kent konseyince heykelin satın alınması ve diktirilmesine karar verilmiştir. Görsel ve Uygulamalı Sanatlar Lektörlüğü, Yazı Arşivi B/53.

⁸³ Gábor Tokai'nin Barna Búza ile yaptığı röportaj. 2009 sonbaharı. El yazması.

⁸⁴ Alçı modeli.

⁸⁵ Yaklaşık 70×80×30 cm. [Hír]. In Háromszék (Sepsiszentgyörgy), 1997. október 25.; [Hír]. In Háromszék (Sepsiszentgyörgy), 1997. november 26.; VERESS Dániel, *Szoboravató*. In A Hét, 1997, 23. sz. 7.; VERESS Dániel, *Szoboravató*. In Művelődés (Kolozsvár), 1997/9, 3–4.; *Beszélgés Bocskay Vince szobrászművésszel*. In Erdélyi Napló (Nagyvárad), 15 Ekim 2002.

⁸⁶ 55 cm yüksek. Döküm ustası Sándor Galambos'un tabandaki notu: Ö = G. S. Tekirdağ'daki Rákóczi Müzesi'nde bulunan Mikes heykelinin dikiliş töreni hakkında yazı: MÁTÉFY Györkné, *Magyarok találkozája Törökországban*. In Török Füzetek, 1. sayı, 30 Nisan 1993., 11–12

⁸⁷ Görsel ve Uygulamalı Sanatlar Lektörlüğü, Yazı Arşivi K/XXIX.

⁸⁸ Görsel ve Uygulamalı Sanatlar Lektörlüğü, Yazı Arşivi K/XXIX.

⁸⁹ Yaklaşık 90×100×40 cm. SYLVESTER Lajos, *Nem bujdosik többé*. In Háromszék, 1993. május 22., 1.; ***, *Mikes Kelemen szobor Sepsiszentgyörgyön*. In Háromszék (Sepsiszentgyörgy), 25 Mayıs 1993.

Nagy'in Mikes büstü de törenle konulmuştur. (46. resim).⁹⁰ Bu büstün örnek aldığı eser de Kolozsvár'daki yağlı boya tablosudur, fakat bu büstte Mikes, dimdik, bakışı daha çok sert ve saçları da uzun şekilde tasvir edilmiştir.⁹¹ Mikes büstünün açılış töreni münasebetiyle Lajos Imre Nagy 1994'te yapılan Kelemen Mikes isim plaketinden birkaç tane döktürmüş, plaketlerin bir tarafına Mikes ailesi arması, öbür tarafına „Kont Zágónlu Kelemen Mikes Sekel Soylu Prens Ferenc Rákóczi'nin Paji Zágón” ibarelerini nakşettirmiştir.⁹²

Kamu alandaki eserler arasında iki tane büyük ahşap heykel de yer almaktadır. Béla Mónus'un heykel kompozisyonu Budapeşte'deki Rodostó Vakfı ile Rákóczi Federasyonu tarafından diktirilmiş olup, heykel 2000 yılında Tekirdağ'daki Barış ve Özgürlük Parkına törenle yerleştirilmiştir (47. resim).⁹³ Üç kişiden oluşan kompozisyonda ortada Mikes, solunda teyzesi, sağında Zsuzsi Kőszeghy durmaktadır.⁹⁴ İki yan figür, hafifçe ortasındaki kişiye doğru eğilmektedir, bu hareketle de ana figürü vurgulanmıştır. Uzun, dalgalı saçlı, çizmeli genç Mikes ağaç gövdesine oyulan kovukta durmakta, iki elini öne doğru uzatmakta, ve teyzesine doğru bir kuşu serbest bırakmaktadır. Kovuk üstünde ve gövdenin tepesinde bir tahta mezar sütunu biçimdeki kapanış görünmektedir. Teyze figürü Mikes'in mektubunu okuyan kısa boylu, baş örtülü, kırışık yüzlü yaşlı bir kadındır. Hafifçe Mikes'e doğru eğilen, saçları örgülü Zsuzsi Kőszeghy sağ elinde bir başörtüsü, sol eliyle kalbinin üzerine sıkıca bir laleyi tutmaktadır. Blok şeklindeki heykellerin özelliği kuvvetli ve büyük ellerdir.⁹⁵ Bu heykeller önceki eserleri taklit etmek yerine yeni bir kompozisyon yaratmaktadır. Bu heykel kompozisyonu hem sürgün, hem esirlik, hem de özgürlük hasretini ifade etmektedir.

László Koltay'nin hazırladığı ahşap heykel, 2 Ekim 2005'te Salánk'taki Rákóczi Anı Parkında Aziz İstván ile II. Ferenc Rákóczi'nin heykellerinin yanına törenle dikilmiştir (48. resim). Heykeltıraş ağaç gövdesinin üst kısmına Kolozsvár portresini örnek alan bir Mikes figürü oymuştur, başının üstünde açık kitap ve kaz tüyü kalemi görülür. Altında „Kelemen Mikes 1690–1761” yazısı ve Macar arması, üzerinde hayali bir taç yer almaktadır. Salánk'ta 1991 yılında Mikes'in saygı ve hatırası tekrar canlanmaya başlamıştır.⁹⁶ Zira aynı yılın 26 Mayıs günü, Salánk'taki milli meclisin 280. yıldönümü vesilesiyle köyün efsaneli

⁹⁰ Kovács Árpád, *Mikes Kelemen hazatért: Szoboravatás Vaján*. In Szabolcs-Szatmár-Bereg Szemle, 2004/4, 498–500.; Kovács Árpád, *Mikes szoboravató Vaján*. In Művelődés (Kolozsvár), 2004/12, 10–11.

⁹¹ Boyut: 75×60×32 cm. Kireç kaidesi: 140×32×32 cm. Arka draperideki not: 2004 NL. Görsel ve Uygulamalı Sanatlar Lektörlüğü, Yazı Arşivi N/7

⁹² Bronz, 62 mm çapında.

⁹³ Baş figür: 380 cm uzun, çapı 80 cm. Soldaki yan figürü: 250 cm uzun, çapı 50 cm. Sağdaki yan figürü: 250 cm uzun, çapı 60 cm. Görsel ve Uygulamalı Sanatlar Lektörlüğü, Yazı Arşivi M/17.

⁹⁴ (BODOLAI), *Mikes-szoborcsoport Rodostóban*. In Népújság (Marosvásárhely), 2000. október 27.; ERDÉLYI Erzsébet – NOBEL Iván, „A mi nemzeti vagyonunk nem a földben, hanem a főkben fogalmazódik meg”. In Új Pedagógiai Szemle, 2001/4, 91–98. LAMPERT Rózsa, *Mónus Béla fajaragó művész, aki II. Rákóczi Ferenc apródjának, bizalmas titkárának, Mikes Kelemennek emlékművet állított Zágónban és Rodostóban*. In Örökségvédelem: Kültürel Mirası Koruma İdaresi'nin raporu, 7 (2003), Eylül–Ekim 9–10. sz., 17–19; SYLVESTER Lajos, *Törökországi portyán*. In Honismeret 2007/1., XXIX.

⁹⁵ Dikildiğinden beri geçmiş 10 yıl içinde hava etkilerinden korunmamış olduğundan ahşap heykellerde büyük çatlaklar oluşmuştur. Bu nedenle heykel sanatçısı Béla Mónus tarafından Budapeşte'deki Macar–Türk Dostluk Derneği'nin girişimi üzerine heykeli diktiren Tekirdağ Vakfı ile Tekirdağ'daki Macar Dostluk Derneği'nin desteğiyle heykellerin onarımı tamamlanınca tekrar estetik zevk kaynağı haline getirilmiştir.

⁹⁶ VÁRADI–STERNBERG, *Mikes Kelemen nyomában* (39. not), 108.

9. ÖSSZEGZÉS

Mikes Kelemen képzőművészeti ábrázolásai nagy változatosságot mutatnak technika, műfaj és funkció szempontjából egyaránt. Kirajzolódik a folyamat, melynek során a kolozsvári portré, majd kisebb mértékben Beck Ö. Fülöp érmei nyomán kibontakozott az ábrázolási hagyomány két fő vonulata. Ezen túlmenően számos ezektől gyökeresen eltérő, Mikes személyiségének új aspektusát vagy új formai megoldásokat kereső mű született. Az áttekintésből körvonalazódik az is, hogy miként változott a különböző korok Mikes-értelmezése. Bár a korpusz szám szerint nem közelíti meg más, kiemelkedő irodalmi vagy történelmi személyiségek ábrázolásainak mennyiségét, kvalitását tekintve figyelemreméltó. A ma látható ikonográfiai csomópontok: a 18. század eleji portré 19. századi másolata, Beck Ö. Fülöp érme, Gy. Szabó Béla fametszetsorozata, Bartha László gouache képe, Kass János illusztrációsorozata, Simon Ferenc domborműve, Erdy Dezső és Búza Barna mellszobra, Veres Gyula Alpár egész alakos szobra és Kaján Tibor karikatúrája. A 19. század végén a kolozsvári portré vált mértékadó mintaképpé, s ez a fiatal Mikes-típus napjainkig tovább él a grafikákon, a domborműveken és a szobrokon. Ettől eltérő felfogást képviselnek Gy. Szabó Béla fametszetsorozatának egyes darabjai és Szilágyi Zsolt domborműve, melyeken középkorú vagy idős székely parasztember vonásaival jelenítették meg Mikes.

Vágó Gábor: Mikles Kelemen
Gábor Vágó: Kelemen Mikes

çeşmesi temizletilmiştir. Efsaneye göre 11 Şubat 1711 tarihinde II. Ferenc Rákóczi'nin son meclis gününde köyün kenarındaki bu pınar Kelemen Mikes tarafından bulunmuş, Mikes buradan şapkası içinde Prens'e su götürmüştür.⁹⁷ Çeşmenin yanına Lajos İmre Nagy'ın, bir kaya üzerine, kabartmalı metal plaketi yerleştirilmiştir.⁹⁸

Heykel eserleri arasında en kaliteli olan Gyula Alpár Veres'in yaptığı hareketli ve tüm boyutlu Mikes heykelidir (49–50. resimler). Sepsiszentgyörgy'deki Kelemen Mikes Lisesi'nde dikilen heykelin dinamiği, birbirine tezat yönlü hareketten kaynaklanmaktadır: sol ayağıyla öne doğru adım atarken üst bedeniyle sağ tarafa dönmekte, ve bu ikili hareket figürün omzuna dökülen ve yere kadar uzanan cüppesinde de yansımaktadır. Dar pantolon ve yüksek konçlu çizme giyen Mikes'in sol elinde kitap yer alırken, sağ eliyle ise cüppesini tutmaktadır.

9. ÖZET

Kelemen Mikes'in görsel sanatlardaki tasvirleri hem teknik, hem sanat türü, hem işlev bakımından çok zengin bir değişiklik ortaya koymaktadır. Kolozsvár portresi ve daha küçük ölçüde Ö. Fülöp Beck'in madalyalarını örnek alan Mikes tasviri geleneğinin iki ana çizgisi belirlemektedir. Bunun dışında Mikes'in kişiliğinin başka bir özelliğini yakalayan veya yeni bir biçimsel çözümü getiren eserler de hazırlanmıştır. Bu makale sayesinde değişik çağların Mikes yorumunun nasıl değiştiğini de takip edebiliriz. Mikes tasvirlerinin sayısı diğer edebi veya tarihi kişiliklerinkine göre az olsa bile nitelik açısından muhakkak üzerinde durulmaya değerdir. Halen en önemli Mikes tasvirleri sırayla şunlardır: 18. yüzyıl başındaki portrenin 19. yüzyılda yapılan kopyası, Ö. Fülöp Beck'in madalyası, Béla Gy. Szabó'nun ahşap gravür dizisi, László Bartha'nın guvaş resmi, János Kass'ın illüstrasyon dizisi, Ferenc Simon'un kabartması, Dezső Erdey ile Barna Búza'nın büstleri, Gyula Alpár Veres'in tam boyutlu heykeli ve Tibor Kaján'ın karikatürü. 19. yüzyılın sonunda Kolozsvár'daki portre ana örnek portre haline gelmiş olup, bu genç Mikes tiplemesi günümüze kadar grafik resimleri, kabartmalar ve heykellerde hala yaşatılmaktadır. Bu Mikes tipinden farklı bir anlam taşıyan Béla Gy. Szabó'nun ahşap gravür dizisinin bazı parçaları ile Zsolt Szilágyi'nin kabartması Mikes'i orta yaşlı veya ihtiyar bir Sekel köylüsü olarak tavsir etmektedir.

(Çev.: Laura Pál)

⁹⁷ Pınara Mikes pınarı adı koyulmuştur, ve sonradan üzerine inşa edilen çeşme Mikes çeşmesi adıyla tanınır. Kész Barnabás, *II. Rákóczi Ferenc és Mikes Kelemen emlékei Salánkon*. In Hatodik súp. Aralık, 1998.

⁹⁸ Yazıt: II. RÁKÓCZI FERENC ÉS MİKES KELEMEN / ITT-TARTÓZKODÁSÁNAK ÉS AZ / 1711-ES SALÁNKI TANÁCSKOZÁS EMLÉKÉRE / EMELTE SALÁNK KÖZSÉG LAKOSSÁGA ÉS A ZICHY GALÉRIA. [II. Ferenc Rákóczi ve Kelemen Mikes'in / Buraya Gelmelerinin ve / 1711 Yılı Salánk Meclisi Anısına / Salánk Kasabası Halkı ve Zichy Galerisi tarafından konulmuştur] Bronz, 78x54 cm.

RESİM LİSTESİ

1. Bilinmeyen ressam (18. yüzyıldaki bilinmeyen ustanın resminin kopyası): Kelemen Mikes. 19. yüzyılın üçüncü çeyreği. Kolozsvár, Muzeul de Artă, fondul doc. nr.14.
2. Bilinmeyen ressam: Ferenc Darvas. Macar Milli Müzesi, Tarihi Resim Galerisi, sayı: 1682.
3. Bilinmeyen ressam: İstván Bocskai. Macar Milli Müzesi, Tarihi Resim Galerisi, sayı: 161.
4. Bilinmeyen ressam: Miklós Bercsényi. Macar Milli Müzesi, Tarihi Resim Galerisi, sayı: 53.
5. Ferenc Haske ile Zsigmond Pollák: Kelemen Mikes. 1879
6. Cs.: Kelemen Mikes. 1905
7. R. H. N.: Kelemen Mikes. 1906
8. Gyula Szalay: Kelemen Mikes. 1954
9. Zoltán Rozsnyai: Kelemen Mikes. 1961
10. Ö. Fülöp Beck: Kelemen Mikes. 1907. Macar Milli Müzesi, Madalya Bölümü, sayı: 27.A.1912.3.
11. Ö. Fülöp Beck: Kelemen Mikes. 1907. Macar Milli Müzesi, Madalya Bölümü, sayı: 14/1951–83.
12. Nyugat, 1 Mart 1908. I. yıl 5. sayı. Kapak resmi.
13. Nyugat, mektup kağıdı başlığı. Macar Bilimler Akademisi Edebiyat Bilimi Enstitüsü, Gyula İllyés Arşivi, sayı: G 4.VI/1.
14. Nyugat, mühür. Petőfi Edebiyat Müzesi, Sanat Bölümü, sayı: 85.162.1.
15. Gyula İllyés: *Nehéz föld*. [Ağır toprak] El yazması. Macar Bilimler Akademisi Edebiyat Bilimi Enstitüsü, Gyula İllyés Arşivi, sayı: K 1.Sz/1 1r.
16. Béla Mladonyiczky: Kelemen Mikes. 1964. Battonya, Kelemen Mikes Katolik Lisesi ve Meslek Okulu
17. Géza Varga: Kelemen Mikes. 1982. Battonya, Kelemen Mikes Katolik Lisesi ve Meslek Okulu
18. İstván Gergely: Kelemen Mikes. Battonya, Kelemen Mikes Katolik Lisesi ve Meslek Okulu
19. İstván Petrovits: Kelemen Mikes
20. Andor Dudits: Rákóczi freski. 1914–1916. Kassa Katedrali, Kuzey kapısı üzerinde. Karton resmi
- 20.1. Andor Dudits: Rákóczi freski. 1914–1916. Kassa Katedrali, Kuzey kapısı üzerinde. Karton resmi (bir kısmı)
21. László Bartha: Kelemen Mikes ile Zsuzsanna Kőszeghy. 1961. Petőfi Edebiyat Müzesi, Sanat Bölümü, sayı: 61.1149.1.
22. Gyula Bodnár: Mikes. 1925
- 23–26. Béla Gy. Szabó: Kelemen Mikes. 1934
27. Gusztáv Cseh: Kelemen Mikes. 1977–1980
- 28–30. János Kass: Kelemen Mikes. 1980

31. János Kass: Mikes pulu. 1990
32. Gyula Fazekas: Kelemen Mikes. 1990
33. Béla Petry: Dénes Gábor ile Csilla Gábor'un ex librisi. 1990
- 34–35. Tibor Kaján (Kalász): Kelemen Mikes. 1990'lı yıllar
36. Lajos Berán: Kelemen Mikes. 1930. Szeged, Dóm meydanı, Milli Anı Galerisi
37. Ferenc Simon: Kelemen Mikes. 1967. Battonya, Kelemen Mikes Katolik Lisesi ve Meslek Okulu duvarında
38. Zsolt Szilágyi: Kelemen Mikes. 1968
39. Zsuzsa Ortutay: Mikes anı tabelası, 1991. Beregszász, Bethlen-Rákóczi Şatosu duvarında
40. Erzsébet Takács: Kelemen Mikes. 1994. Beregszász, Kelemen Mikes Lisesi
41. Dezső Erdey: Kelemen Mikes. 1957 yılından önce. Petőfi Edebiyat Müzesi, Sanat Bölümü, sayı: 65.49.1.
42. Barna Búza: Kelemen Mikes. 1982. Kelemen Mikes Katolik Lisesi ve Meslek Okulu'nin sokağa bakan ön tarafı
43. Vince Bocskai: Kelemen Mikes. 1991. Zágón, Mikes Konağı'nın avlusu
44. István Kiss Sunyi: Kelemen Mikes. 1992. Tekirdağ, Rákóczi Müzesi ön tarafı
45. András Vetró: Kelemen Mikes. 1993. Sepsiszentgyörgy, Kelemen Mikes Lisesi önünde
46. Lajos Imre Nagy: Kelemen Mikes. 2004. Vaja. Ádám Vay Müzesi Heykel Parkı
47. Béla Mónus: Kelemen Mikes Sevgili Teyzem ve Zsuzsanna Kőszeghy ile. 2000. Tekirdağ, Barış ve Özgürlük Parkı
48. László Koltay: Kelemen Mikes. 2005. Salánk, Rákóczi Anı Parkı
49. Gyula Alpár Veres: Kelemen Mikes. Sepsiszentgyörgy, Mikes Kelemen Lisesi
50. Gyula Alpár Veres: Kelemen Mikes. Sepsiszentgyörgy, Mikes Kelemen Lisesi (bir kısmı)